УДК 378.147

DOI 10.33251/2522-1477-2020-8-94-99

НЕВЗОРОВ Роман Вікторович,

кандидат педагогічних наук, заступник начальника
кафедри львівської експлуатації і бойового застосування
літаків, Харківський національний університет
Повітряних Сил імені Івана Кожедуба
ORCID 0000-0003-1496-2465

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ЛЬВІЧІКІВ ТАКТИЧНОЇ АВІАЦІЇ ДО БОЙОВИХ ПОЛЬОТІВ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

У статті вперше у вітчизняній військово-педагогічній науці піднята проблема виокремлення тенденцій організації підготовки курсантів-львівчиків закладів вищої військової освіти України до бойових польотів. Оскільки даний вид підготовки за змістом є профільною складовою фахової підготовки майбутніх львівчиків тактичної авіації, необхідним є виокремлення і дослідження основних його тенденцій.

Ключові слова: тактична авіація, бойовий політ, фахова підготовка майбутніх військових львівчиків, заклад вищої військової освіти, військовий курсант-львівчик.

Постановка проблеми. Глибока модернізація всіх сфер суспільного життя, що гостро постала на порядку денному України у 2014 р., не могла не торкнутися сектору оборони та національної безпеки. Його системне реформування й оновлення неможливе без якісної сучасної підготовки високопрофесійних військових кадрів для всіх родів та видів військ, в тому числі й для вітчизняної тактичної авіації. Саме тому нова Стратегія національної безпеки України 2015 р. передбачає запровадження інтегрованої системи освіти, бойової і спеціальної підготовки персоналу для органів сектору безпеки і оборони [11], а нова Воєнна доктрина України 2015 р. – реформування системи військової освіти і підготовки кадрів [10].

Оскільки підготовка майбутніх військових львівчиків до бойових польотів являє собою центральну змістовну складову їх фахової підготовки, педагогічна система, яка покликана реалізувати це завдання в умовах закладу вищої військової освіти (ЗВВО), є однією з найголовніших підсистем військової авіаційної освіти, що потребує ретельного дослідження і перманентного вдосконалення. Аналіз організації підготовки майбутніх львівчиків тактичної авіації до бойових польотів у ЗВВО, як предмету військово-педагогічного дослідження, доцільно починати з вивчення основних тенденцій. Виокремлення останніх сприятиме кращому розумінню слабких сторін існуючої педагогічної системи.

Аналіз останніх досліджень та публікацій засвідчив, що тенденції підготовки майбутніх львівчиків тактичної авіації до бойових польотів в ЗВВО України як самостійна військово-педагогічна проблема досі ще не досліджувалась. Окремі її аспекти вивчались в рамках сучасної авіаційної психології і педагогіки.

Так, психологічні особливості львівної праці та діяльності досліджували Д. Гандер, Н. Завалова, Б. Ломов, В. Маріщук, К. Платонов, Б. Покровський, В. Пономаренко та інші. Деякі особливості професійної підготовки військових львівчиків вивчали П. Картамишев, О. Керницький, П. Корчемний, Р. Макаров, Т. Плачинда, П. Онипченко, О. Тарасов та ін. Педагогічні праці з близьких проблем представлені Т. Джамгаровим, Є. Мілеряном, В. Небиліциним, Б. Тепловим, В. Трошиним (професійний відбір львівчиків); О. Деминським, Є. Клімовим (формування професійної придатності); В. Бондаренком, В. Юсовим (розвиток професійного мислення військових пілотів) та іншими.

Мета статті – виокремлення та початковий аналіз основних тенденцій підготовки майбутніх льотчиків тактичної авіації до бойових польотів в ЗВВО України на сучасному етапі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасна зарубіжна військова наука, в першу чергу євроатлантичного регіону, визначає тактичну авіацію як основний самостійний вид військової авіації, що включає винищувальний, бомбардувальний і штурмовий роди авіації, призначену для ведення бойових дій в найширших умовах як самостійно, так і спільно з сухопутними та військово-морськими силами [8, с. 116]. Фактично, тактична авіація визнається головною силою військової авіації. Вітчизняні військові фахівці, в цілому, дотримуються аналогічної точки зору [2, с. 68].

Таким чином, в контексті військової освіти мова йде про фахову підготовку кадрового офіцера – військового льотчика найбільш боєздатної частини Повітряних Сил ЗС України. В умовах шестирічного збройного конфлікту на Сході України його здатність професійно виконувати бойові завдання та психологічна готовність до військового протистояння у небі стає одним з вирішальних чинників забезпечення обороноздатності країни.

Бойовий політ як складова предмету нашого педагогічного дослідження запозичений автором з царини військових наук. Генеза даного поняття безпосередньо пов'язана з еволюцією військово-авіаційної справи у ХХ ст. З другої половини минулого століття ця категорія міцно увійшла у професійний лексикон військових пілотів та військові науки [4, с. 45; 5, с. 10; 7, с. 656; 9, с. 530]. В сучасній Україні вона закріплена законодавчо. Відповідно до Правил польотів державної авіації в повітряному просторі України, затверджених наказом Міністерства оборони України від 09.12.2015 р. № 700 (із змінами і доповненнями, внесеними наказом Міністерства оборони України від 08.01.2020 р. № 2), «бойові польоти (польоти за призначенням) – польоти на виконання бойового завдання (завдання за призначенням)» [6]. У класифікації польотів державної авіації України бойовий політ відносяться до польотів за завданнями.

Підготовка майбутніх льотчиків тактичної авіації до бойових польотів являє собою найважливішу за значенням частину фахової підготовки, оскільки їх основна професійна діяльність за призначенням – бойові (спеціальні бойові) польоти (бойові чергування, патрулювання, супроводження, повітряні бої тощо). Здатність ефективно виконувати поставлені бойові завдання льотчик формує в процесі якісної фахової підготовки до бойових польотів. Останню ми пропонуємо розуміти як комплекс спеціальних, спеціально-тактичних навчальних дисциплін і курсів, а також спеціалізованого тренажерного, фізичного та фізіологічного навчання, що забезпечує відповідний рівень підготовки і готовності курсантів-льотчиків ЗВВО до ефективного виконання бойових задач згідно реальних військових вимог і запитів суспільства.

Науково-педагогічне визначення тенденцій організації підготовки майбутніх льотчиків тактичної авіації до бойових польотів ускладнене у зв'язку з двома істотними причинами. По-перше, частина спеціальної інформації з цього питання є закритою і з міркувань національної безпеки не може бути викладена в цивільному дослідженні; тому в нашій роботі ми закономірно обмежимося матеріалом, який не складає військової таємниці і дозволений для публічного дискурсу. По-друге, джерельна база такого аналізу вкрай обмежена: спеціальні науково-теоретичні розробки, окремі узагальнюючі праці, представлені на рівні монографій, дисертацій, статей і підручників чи навчальних посібників відсутні (поодинокі дрібнотиражні видання розраховані на обмежене коло вузьких фахівців з доступом до військової таємниці й об'єктивно не можуть бути використані в нашому дослідженні); наявні керівні та методично орієнтуючі документи юрисдикції Міністерства оборони України (МОУ) практично не містять даних для потрібного нам аналізу. По суті, найбільш цінним джерелом виступає узагальнений дидактичний досвід і напрацювання групи спеціалістів (викладачів тактичних і спеціальних дисциплін, льотчиків-інструкторів) Харківського національного університету Повітряних Сил ЗСУ імені Івана Кожедуба.

Фактично єдиним відкритим документальним джерелом для аналізу організації підготовки курсантів-військових льотчиків до бойових польотів є чинний на сьогодні Курс наземної і льотної підготовки курсантів на бойовому літаку (КНБП БЛ-2017), затверджений наказом командувача Повітряних Сил Збройних Сил України від 26 квітня 2017 р. № 40. Він являє собою уніфіковане документальне відображення існуючої програми льотної складової підготовки майбутніх льотчиків тактичної авіації до бойових польотів.

Вказана програма складається з чотирьох задач і вправ до них: задача 1. «Відпрацювання техніки пілотування та навігації вдень в простих та складних метеоумовах», задача 2. «Відпрацювання бойового застосування по повітряних і наземних цілях», задача 3. «Контрольно-показові польоти на складний пілотаж та групову злітаність», задача 4. «Екзаменаційні польоти». Кожна задача містить короткі відповідні вказівки, розкриття змісту вправ та передбачає наземну підготовку і льотну підготовку на літаках МіГ-29 і Су-25. Також, передбачена спеціальна тренажерна підготовка з відпрацюванням аналогічних вправ.

Аналіз даного документа дозволяє зробити наступні зауваження:

- конкретний зміст цього виду підготовки хоч і носить системний характер, але суттєво не відрізняється від попередніх Курсів підготовки, що вказує на його консервативний характер, тенденційність, значну невідповідність сучасному технічному рівню авіаційної техніки (напр., Су-25 та МіГ-29 традиційно відносять до четвертого покоління бойових літаків, тоді як потенційний противник Росія активно поповнює в останні роки свій авіапарк літаками покоління 4+ (Су-30, Су-33), 4++ (Су-35, МіГ-35), а з 2019 р. – і п'ятим поколінням бойових літаків (Су-57), що вимагає істотної зміни конфігурації підготовки до протидії і протистояння цим типам бойових авіаційних комплексів);

- загальні методичні вказівки та вказівки до кожної задачі, а також до тренажерної підготовки є досить загальними і значною мірою морально застарілими; не достатньо враховані реалії АТО-ООС.

На наше глибоке переконання, зміст КНЛП БЛ-2017 за своєю філософією є типовим зразком ще радянської Методики льотного навчання. Остання, хоч і є, за влучним виразом Д. Гандера, «дидактикою льотної справи» [3, с. 6], все ж не може вважатися повноцінною ефективною педагогічною системою організації бойової підготовки майбутніх військових льотчиків, більше тяжіє до психологічної складової підготовки і використовує передусім психологічний інструментарій, віддаючи педагогічній складовій роль «відомого». Між тим, фахова підготовка в цілому і підготовка до бойових польотів зокрема – це в першу чергу педагогічний процес, що накладається на особливості і специфіку військової освіти і льотної справи.

Подібні зауваження викликає ще один документ – чинна Освітньо-професійна програма «Льотна експлуатація та бойове застосування літаків» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 253 «Військове управління (за видами Збройних Сил)», галуззю знань 25 Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону, спеціалізацією Льотна експлуатація та бойове застосування літаків, розроблена і затверджена Вченою радою Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба (протокол № 5 від 26.06.2019 р.) на основі стандарту вищої освіти за спеціальністю 253 «Військове управління (за видами Збройних Сил)», затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України (МОНУ) № 1168 від 29.10.2018 р. та Методичних рекомендацій щодо розроблення стандартів вищої освіти, затверджених наказом МОНУ № 600 від 01.06.2017 р. (у редакції наказу № 1648 від 21.12.2017 р.). Здійснений автором в рамках виконання докторського дисертаційного дослідження порівняльний аналіз переліку компетенцій чинної ОПВО 2019 р. зі змістом умінь і навичок освітньо-кваліфікаційної характеристики (як компоненту ГСВО) цієї ж спеціальності і спеціалізації попереднього Галузевого стандарту вищої освіти 2013 р. виявив між ними співпадіння в цілому за змістом на 86,4% (відповідно по групі спеціальних (фахових, предметних) компетентностей – на 88,09% та групі військово-спеціальних компетентностей за

спеціалізацією – на 84,8%), в цілому за формулюванням – на 55,6%. Формалізований, описовий, нетенденційний зміст даного документу не дає жодного уявлення щодо особливостей змісту організації підготовки до бойових польотів.

Такий стан речей значно ускладнюється об'єктивно важкою ситуацією у Повітряних Силах ЗС України. На думку військових фахівців, відсутність нових та повільна модернізація існуючих зразків військової авіаційної техніки не дозволяє сьогодні істотно змінити форми застосування авіації та приводить до потреби удосконалення існуючих способів їх застосування за рахунок комплексування наявних сил і засобів, застосування нових тактичних прийомів, внесення змін до порядку планування, управління та всебічного забезпечення авіації [1, с. 8]. Таку позицію, за даними автора, розділяє переважна частина профільних військових фахівців.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Первинний аналіз організації підготовки майбутніх льотчиків тактичної авіації до бойових польотів у ЗВВО України дозволяє виділити наступні основні тенденції:

1. Загальними умовами виступають технічне відставання вітчизняного парку літаків і закономірна необхідність удосконалення тактичних прийомів і засобів військового менеджменту.

2. Організаційно-керівні документи мають застарілий характер, не достатньо враховують реалії потенційної загрози військової агресії та рівень літаків тактичної авіації агресора.

3. Форми організації підготовки до бойових польотів тяжіють більше до радянської і пострадянської методики льотного навчання, ніж до сучасної педагогічної системи.

Доцільним бачиться оновлення керівних, методично-орієнтуючих і програмних документів сфери МОУ та розробка сучасної ефективної системи фахової підготовки з дидактичним акцентом на виконанні бойових завдань.

Список використаних джерел

1. Артеменко А. М., Астахов О. О., Коваль В. В., Жарик О. М. Погляди щодо подальшого розвитку форм і способів застосування Повітряних Сил ЗС України в сучасних операціях (бойових діях). Наука і техніка Повітряних Сил Збройних Сил України. 2015. № 2(19). С. 6–9.
2. Біла книга – 2018: Збройні Сили України. Київ: Міністерство оборони України, 2019. 172 с.
3. Гандер Д. В. Авиационная психология: учебное пособие. Международная академия проблем человека в авиации и космонавтики, Науч.-исследовательский испытательный центр авиационной медицины и военной эргономики. Москва: Воентехиниздат, 2010. 207 с.
4. Краткий словарь оперативно-тактических и общевоенных слов (терминов). Москва: Воениздат, 1958. 323 с.
5. Наставление по производству полетов Военно-воздушных сил Советской Армии (НПП-52) / Москва: Воениздат, 1952. 327 с.
6. Про затвердження Правил польотів державної авіації в повітряному просторі України : Наказ Міністерства оборони України від 9 грудня 2015 р. № 700. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE28067.html (дата звернення: 26.09.2020).
7. Російсько-український авіаційний військовий словник: у 2-х т. / за ред. М.С. Кулика. Київ: НАУ, 2017. Т. 1. 678 с.
8. Сектор безпеки і оборони України: стратегічне керівництво та військове управління: монографія / Саганюк Ф. В., Фролов В. С., Павленко В. І. та ін.; Київ: ЦЗ МО та ГШ ЗС України, 2018. 230 с.
9. Советская военная энциклопедия: в 8 т. / Москва: Воениздат, 1976. Том 1. 745 с.

10. Указ Президента України №555/2015 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року «Про нову редакцію Воєнної доктрини України». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/5552015-19443> (дата звернення: 25.09.2020).

11. Указ Президента України №287/2015 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2872015-19070> (дата звернення: 25.09.2020).

References

1. Artemenko, A.M., Astaxov, O.O., Koval, V.V., Zharyk, O.M. (2015). Poglyady shhodo podalshogo rozvytku form i sposobiv zastosuvannya Povitryanykh Syl ZS Ukrayiny v suchasnykh operatsiyakh (bojovyx diyax). [Looks are in relation to further development of forms and methods of application of Aircrafts of 3C of Ukraine in modern operations (battle actions)]. Scitech Aircrafts of the Armed Forces of Ukraine, 2(19), 6-9 [in Ukrainian].

2. Bila knyga – 2018: Zbrojni Syly Ukrayiny (2019). [White-book - 2018: the Armed Forces of Ukraine]. Kyiv: Ministerstvo oborony Ukrayiny [in Ukrainian].

3. Gander, D.V. (2010). Aviatsonnaya psikhologiya: uchebnoe posobie [Aviation psychology: train aid]. Moskva: Voentekhnizdat [in Russian].

4. Kratkiy slovar operativno-takticheskikh i obshchevoennykh slov (terminov) (1958). [Short dictionary of operative tactical and general soldiery words (terms)]. Moskva: Voenizdat [in Russian].

5. Nastavlenie po proizvodstvu poletov Voennovo-vozdushnykh sil Sovetskoy Armii (NPP-52) (1952). [Discipling on the production of flights of Air forces of Soviet Army]. Moskva: Voenizdat [in Russian].

6. Pro zatverdzhennya Pravyl polotiv derzhavnoyi aviatsiyi v povitryanomu prostori Ukrayiny: Nakaz Ministerstva oborony Ukrayiny vid 9 grudnya 2015 r. # 700 (2015). [About claim of Rules of flights of state aviation in air space of Ukraine: Order of Department of defense of Ukraine from December, 9 in 2015 № 700.]. Retrieved from: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE28067.html 9 [in Ukrainian].

7. Kulyk, M.S. (Eds.). (2017). Rosijsko-ukrayinskyj aviacijnyj vijskovyj slovnyk: u 2-x t. [Russian-Ukrainian aviation military dictionary: in 2th volumes]. Kyiv: NAU [in Ukrainian].

8. Saganyuk, F.V., Frolov, V.S., Pavlenko, V.I. (2018). Sektor bezpeky i oborony Ukrayiny: strategichne kerivnyctvo ta vijskove upravlinnya: monografiya [Sector of safety and defensive of Ukraine: strategic guidance and military management : monograph]. Kyiv: CzZ MO ta GSh ZS Ukrayiny [in Ukrainian].

9. Sovetskaya voennaya entsiklopediya: v 8 t. (1976). [Soviet military encyclopaedia: in 8 vol.]. Moskva: Voenizdat, Vol. 1 [in Russian].

10. Ukaz Prezydenta Ukrayiny #555/2015 Pro rishennya Rady nacionalnoyi bezpeky i oborony Ukrayiny vid 2 veresnya 2015 roku «Pro novu redakciyu Voyennoyi doktryny Ukrayiny» (2015). [Decree of President of Ukraine №555/2015 About the decision of national security and defensive of Ukraine Council from Septembers, 2, 2015 "About the new release of the Military doctrine of Ukraine"]. Retrieved from: <https://www.president.gov.ua/documents/5552015-19443> [in Ukrainian].

11. Ukaz Prezydenta Ukrayiny #287/2015 Pro rishennya Rady nacionalnoyi bezpeky i oborony Ukrayiny vid 6 travnya 2015 roku «Pro Strategiyu nacionalnoyi bezpeky Ukrayiny» (2015). [Decree of President of Ukraine №287/2015 About the decision of national security and defensive of Ukraine Council from May, 6, 2015 "About Strategy of national safety of Ukraine"]. Retrieved from: <https://www.president.gov.ua/documents/2872015-19070> [in Ukrainian].

NEVZOROV Roman, the candidate of pedagogical sciences, depchief of department of flying exploitation and battle application of airplanes Kharkov university of Air Forces named after Ivan Kozheduba, Ukraine, Kharkov.

BASIC TENDENCIES OF ORGANIZATION OF PREPARATION OF FUTURE PILOTS OF TACTICAL AVIATION ARE TO BATTLE FLIGHTS IN ESTABLISHMENT OF HIGHER MILITARY EDUCATION OF UKRAINE

Abstract. *In the article first in home military-pedagogical science heaved up the problem of selection of tendencies of organization of preparation of student - military pilot of establishments of higher military education of Ukraine to battle flights. As this type of preparation on maintenance is the profiling constituent of professional preparation of future pilots of tactical aviation, a necessity are a selection and research of his basic tendencies. On the basis of strategic documents of Ukraine the necessity of modernization of military aviation education is reasonable: approaching to the standards of NATO, taking into account of modern technical level of military aerotechics and experience of Anti-terror operation. The indicated scientific problem in such context was not yet investigated in home pedagogics on the whole and in military pedagogical science in particular. Her actuality is constrained, foremost, with the potential threat of full-scale military aggression against Ukraine from the side of north neighbour, permanent hybrid war that lasts against our state the last six years and by the objective necessity of strengthening real military to the sector. In this light modern quality preparation is in establishment of higher military education of skilled officer - military pilot of tactical aviation, him professional (theoretical, tactical, technical, physical, psychological and practical) readiness to implementation of any combat missions in sky can and must be examined as a substantial mortgage of high defensive capacity of country.*

Role of modern tactical aviation as a main shock body of Air forces and value of battle flight as basic professional activity of military pilot on purpose pull out the task of increase to quality of this type of professional preparation of students in the advance-guard of military aviation education. The achievement of this strategic aim of military education the study of factors that mix and brake the process of professional preparation will assist. In particular, a selection and analysis of basic tendencies of preparation of future pilots of tactical aviation to battle flights in establishment of higher military education of Ukraine on the modern stage will help the best understanding of weak parties of the existent pedagogical system.

Therefore there is a realizable attempt of initial study of the indicated basic tendencies in the real article.

Key words: *tactical aviation, battle flight, professional preparation of future soldiery pilots, establishment of higher military education, a military student-pilot.*

*Одержано редакцією: 26.09.2020 р.
Прийнято до публікації: 29.09.2020 р.*